

ONESTITATEA ALEGERILOR – PRINCIPIU EDIFICATOR AL LEGITIMITĂȚII PUTERII DE STAT PRIN REPREZENTARE

Alexandru ARSENI
Universitatea de Stat din Moldova

Poporul suveran își poate exercita dreptul său natural și inalienabil de a legifera, delegându-l unor reprezentanți desemnați după proceduri electorale. Problema care s-a pus și se pune este de a găsi un mecanism juridico-statal cât mai eficace în a realiza acest scop, fără a atenta la suveranitatea națională. Practica contemporană constituțională a dat răspuns la această întrebare prin elaborarea și argumentarea sistemelor electorale capabile să nu rupă această legătură dintre suveranitatea națională și reprezentare. Urmează să elucidăm dacă modificarea sistemului electoral în Republica Moldova se încadrează în această armonie.

Cuvinte-cheie: suveranitate; reprezentare; putere de stat; onestitate; alegeri; vot; concurent electoral; scrutin; sistem majoritar; sistem proporțional; sistem mixt.

PROBITÉ DES ÉLECTIONS – PRINCIPE ÉDIFICATEUR DE LA LÉGITIMATION DU POUVOIR D'ÉTAT PAR REPRÉSENTATION

Le peuple souverain peut exercer son droit naturel et inaliénable de légiférer le déléguant aux représentants désignés après les procédures électorales. Le problème qu'on a mis et qu'on met consiste à trouver un mécanisme juridique et de l'État plus efficace de réaliser ce but, sans attenter à la souveraineté nationale. La pratique constitutionnelle contemporaine a donné une réponse à cette question en élaborant et argumentant les systèmes électoraux capables de conserver cette liaison entre la souveraineté nationale et la représentation. Il s'ensuit à tirer au clair si la modification du système électoral en République de Moldova s'inclue dans cette harmonie.

Mots-clefs: souveraineté; représentation; pouvoir d'État; probité; élections; vote; concourant électoral; scrutin; système majoritaire; système proportionnel; système mixte.

Anotare. Atât conceptual cât și legal se afirmă ideea conform căreia voința poporului constituie baza puterii de stat, voință exprimată prin alegeri în temeiul votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat. În colaborare cu principiul suveranității naționale, exercitat și prin reprezentare, această idee prezintă un viu interes pentru doctrina constituțională datorită semnificațiilor practice pentru întreaga societate.

Aceste relații sociale sunt reglementate de normele dreptului constituțional, deoarece vizează direct fenomenul complex de instaurare, menținere și exercitare a puterii de stat. Evident că ele devin obiect de cercetare pentru disciplina științifică Drept constituțional.

Acest domeniu doctrinar este obiectul de cercetare pentru toți constituționaliștii antrenați fie în știință, fie în universități. Vom menționa constituționaliștii autohtoni: I.Guceac, V.Popa, T.Cârnaț, autorul acestui articol; români: I.Deleanu, I.Muraru, E.S.Tănăsescu, G.Vrabie; francezi: P.Pactett etc.

O temă aparte în tot procesul electoral constituie scrutinul sau sistemul electoral de distribuire a mandatelor de deputați în baza voturilor obținute în alegeri. Doctrina și practica constituțională în fond cunoaște două tipuri de scrutin: a) majoritar; b) reprezentări proporționale (de listă).

Prin combinarea unor elemente din ambele tipuri a luat naștere sistemul mixt.

Republica Moldova a practicat ambele tipuri clasice. Așa Parlamentul independenței (1990-1994) a fost ales în baza scrutinului majoritar uninominal cu două tipuri de scrutin. Apoi prin Legea din 14 octombrie 1993 s-a trecut la scrutinul reprezentării proporționale-

tații (de listă). După acest tip au fost alese Parlamentele ulterioare, inclusiv cel de azi.

Recent Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr.154 din 20.07.2017 [1], art.73 alin.(2) stabilește că alegerile Parlamentului se efectuează în baza unui sistem de vot mixt (proporțional și majoritar) într-o circumscripție națională și în circumscripții uninominale.

Această nouă reglementare normativă evident că a devenit obiectul de cercetare pentru constituționaliști, urmând a fi supuse analizei toate aspectele problemei.

Scopul lucrării este elucidarea procesului de aplicare a acestui sistem de vot mixt ca proces juridic al legitimității puterii de stat cu asigurarea autenticității suveranității naționale exercitată prin reprezentare.

Determinări constituționale și conceptuale. Potrivit art.2 alin.(1) Constituția Republicii Moldova, „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție” [2]. Iar art.60 alin.(1) stabilește că „Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova...”.

Silogismul se încheie cu prevederile art.38 alin.(1), potrivit căruia „Voința poporului constituie baza puterii de stat”.

Această voință se exprimă prin alegeri libere care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

Ne propunem să raportăm aceste prevederi constituționale cu reglementări similare din Declarația Universală a Drepturilor Omului la care Republica Moldova a aderat în iulie 1990 [3]. Așa potrivit art.21 alin.

(1) „Voința poporului este baza puterii de stat, această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri oneste, sufragiu universal, egal și prin vot secret ...”.

Observăm așadar practic identitatea reglementărilor, cu excepția lipsei în art.38 alin.(1) din Constituție a sintagmei „alegeri oneste”. Dar aceasta nu înseamnă că alegerile în Republica Moldova nu trebuie să fie „oneste”. Aici intervin prevederile art.4 din Constituție în conformitate cu care: În problema drepturilor omului prioritate au reglementările internaționale față de cele naționale.

Sfera acțiunii sintagmei „alegeri oneste” se referă la întreg procesul electoral în ansamblu. Pe acest fundal își găsesc materializarea principiile realizării dreptului de vot, și anume: vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Datorită acestei funcții cardinale, considerăm că suntem în prezența unui principiu fundamental al dreptului electoral pe care îl vom numi *principiul onestității*.

Dacă celelalte principii ale dreptului de vot sunt pe larg analizate și expuse în literatura de specialitate, apoi acest principiu este pomenit doar în treacăt, ca o simplă prevedere. Din aceste considerente, îngăduim să formulăm o posibilă definiție a „principiului onestității”.

Considerăm că *principiul onestității alegerilor semnifică obligația statului de a asigura respectul demnității personalității umane prin excluderea în procesul electoral a manipulării, a presiunilor asupra electoratului, iar în caz de manifestare a acestora, precum și a falsificărilor rezultatelor votării, întreprinderea de măsuri de contracarare a lor cu sancționarea persoanelor vinovate*.

Acest principiu în coroborare cu principiile realizării dreptului de vot asigură plener legitimitatea puterii de stat, proces ce se încadrează în principiul legitimității puterii de stat.

În acest context „*legitimitatea* este o însușire, o calitate a puterii politice și de stat, un principiu de întemeiere și justificare a autorităților etatice corespunzător unor norme juridice și morale și recunoașterea de către cei guvernați de a fi conduși de cei care guvernează. Iar *legitimitatea puterii* este o însușire a puterii de stat ce rezidă în suveranitatea națională, specifică statului de drept și democratic, în cadrul căruia atât Constituția, cât și organele etatice și actele emise de ele sunt în concordanță cu voința generală și sunt acceptate ca atare de întreaga societate umană organizată în respectivul stat” [4]. Respectarea acestui principiu face ca voința poporului să constituie efectiv baza puterii de stat.

Definiția propusă *principiului onestității* este argumentată pe următoarele raționamente:

1. *Principiul demnității personalității umane*. Constituția prin art.1, alin.(3) stipulează printre altele „demnitatea persoanei, drepturile și libertățile omului, libera dezvoltare a personalității umane prezintă valori supreme și sunt garantate”. Or această stipulare constituțională antrenează toate instituțiile statului în a le garanta plener și necondiționat.

Constituționalistul Cristian Ionescu menționează că „caracterul autentic al exercițiului democratic este conferit de garanțiile materiale, politice și juridice acordate de stat pentru ca cetățenii să-și exercite liber și deplin

dreptul lor suveran de a participa la conducere” [5]. La timpul său englezul J.Lock scria că omul voluntar delege anumite prerogative ale sale, inclusiv legiferarea în folosul statului, care la rândul său îi datorează protecție și respect.

Printre manifestări cu grad de înșelăciune a alegătorilor este faptul, probat de ei în Adunarea Populară de la Comrat. Așa, la ultimele alegeri Partidul Democrat nu a înaintat lista de candidați. Însă, după validarea mandatelor candidaților independenți, o bună parte din ei, peste noapte au aderat la Partidul Democrat, pericol ce ne paște dacă Legea nr.154 rămâne în vigoare. Prin această manipulare, voința alegătorilor exprimată la alegeri a fost ignorată în mod cinic.

Un șir de încălcări ale principiului onestității alegerilor au fost depistate de către Curtea Constituțională la ultimele alegeri prezidențiale, adoptând și adrese în acest sens.

Așa potrivit Hotărârii Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de președinte al Republicii Moldova nr.34 din 13 decembrie 2016 - pcc-01/139e-34/1-pcc-01/139e-34/6 [6], observăm că în perioada campaniei electorale organele abilitate nu și-au onorat obligațiunile, dar nu au fost sancționate.

La rândul său, Curtea Constituțională s-a limitat doar cu acestea care nu au fost luate în vedere în Legea nr.154.

În opinia noastră, dacă Curtea Constituțională ar fi invalidat alegerile apoi adresele i-ar fi obligat pe deputați să ia încălcările de rigoare [7].

1. Destinația socială a alegerilor

Într-o accepție sociologică prin alegeri se înțelege „acțiune prin care cetățenii selectează și desemnează prin vot, în conformitate cu anumite proceduri, persoanele care urmează să facă parte din organele de conducere ale unui stat, unitate teritorial-administrativă sau ale unei organizații sau un partid politic sau un organ colegial” [8].

În viziunea constituționalistului I.Guceac, alegerile „semnifică procedura de formare a unui organ de stat sau investirea unei persoane cu atribuții publice realizate prin intermediul votului acordat de persoane autorizate în condițiile în care pentru obținerea mandatului respectiv sunt propuse două sau mai multe candidaturi” [9].

În această calitate alegerile, în viziunea doctrinarului I.Guceac, se caracterizează prin următoarele trei trăsături specifice: „a) alegerile legitimează puterea; b) alegerile constituie barometrul vieții politice; c) alegerile sunt un instrument de selectare a guvernanților” [10].

În monografia sa *Drept electoral*, constituționalistul mai identifică și următoarea trăsătură, și anume: ele „reprezintă mijlocul prin care are loc autoconfirmarea politică a cetățenilor, autoorganizarea politică a societății civile, cercetând dreptul cetățenilor de a fi subiecți activi ai procesului de guvernare” [11].

Conform primei trăsături poporul „și selectează reprezentanții săi, iar mandatul încredințat transmite împuterniciri de realizare a suveranității” [12]. Doctrina constituțională franceză explică această trăsătură prin următoarea formulă „... nu există guvernanți legitimi,

împuțerniciți cu forță de comandă, decât cei ieșiți din alegeri libere și democratice” [13].

Nu putem fi în dezacord cu opinia constituționalistului I.Guceac potrivit căruia, în fond, alegerile „... reprezintă principala formă de participare politică a cetățenilor, iar în ochii conștiinței colective, ele sunt criteriul principal al democrației politice” [14].

În calitate de barometru al vieții politice alegerile constituie arena pe care se „confruntă interesele diferitelor viziuni și programe de guvernare ai căror experiență sunt partidele politice și organizațiile social-politice. Rezultatele alegerilor reflectă măsura de influență a acestor forțe politice și aspirațiile alegătorilor” [15].

În calitate de instrument de selectare a guvernanților alegerile „creează pentru cetățeni posibilitatea de a transmite dreptul la guvernare persoanelor capabile și demne să guverneze” [16]. Vom adăuga că prin intermediul alegerilor, corpul electoral își determină voința națională care trebuie să constituie baza puterii de stat întru realizarea interesului general.

Așa privite lucrurile, principiul suveranității naționale a fost formulat juridicește în Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789 în conformitate cu art.3 „Principiul oricărei suveranități rezidă esențialmente în națiune. Niciun corp, niciun individ, nu poate exercita vreo autoritate care în mod expres nu o emană” [17].

În circuitul politic și juridic din Republica Moldova acest principiu este stipulat în Declarația suveranității Republicii Moldova, în conformitate cu care „izvorul și purtătorul suveranității este poporul” [18]. Într-o formulă mai amplă, esența principiului este redată în art.2 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, potrivit căruia Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova care o exercită în mod direct și prin reprezentanții săi în modurile stabilite de Constituție.

În opinia constituționalistului V.Popa, „sufragiul” nu este altceva decât „... un instrument juridic obișnuit, grație căruia poporul exercită suveranitatea care-i aparține” [19]. Pe bună dreptate, alegerile au un caracter „... de desemnare a unor autorități pentru executarea unei anumite funcții cu titlu personal, când este vorba de executiv (șeful statului ș.a.), sau cu titlu colegial, când este vorba de adunările deliberative” [20]. Așadar, poporul este „beneficiarul” sufragiului și nu partidele politice.

În aceste circumstanțe, suntem în prezența *alegerilor competitive* în care, constituționalistul Maurice Duverger, evidențiază că „cetățenii aleg dintre mai mulți candidați, ce constituie piatra unghiulară a democrației liberale” [21]. Și această deoarece produce corpului electoral „un interes ce se manifestă prin participarea regulată la alegeri, îi permite o opțiune reală dintre mai multe posibilități și realizarea pe această cale a propriei viziuni politice” [22]. Or tocmai aceasta și este funcția principală a scrutinului electoral, al alegerilor.

În acest context, merită referința la constituționalistul V.Popa, potrivit opiniei căruia alegerile, printre altele:

„a) permit electoratului, prin intermediul votului universal, secret și liber exprimat, să-și exercite dreptul de a participa la guvernare...;

b) conferă legitimitate sistemului politic, sistemului guvernamental ...;

d) fiind multiple manifestări de voință în ansamblu, constituie un act colectiv în urma căruia se aprobă o echipă;

f) permit electoratului să-și expună opinia referitor la activitatea formațiunilor politice aflate la putere și la direcțiile de activitate în perspectivă;

g) confirmă sau infirmă activitatea celor aleși, dându-le mandat de acțiune sau înlocuindu-i cu alții” [23].

La rândul său, constituționalistul T.Cârnaț operează cu două sintagme: „drept electoral” și „sistem electoral”. În viziunea autorului, dreptul electoral „reprezintă totalitatea normelor juridice care reglementează participarea cetățenilor la procesul de formare a organelor de stat centrale și locale electiv, precum și la alegerea funcționarilor lor, prin intermediul drepturilor și libertăților electorale garantate de Constituția Republicii Moldova” [24]. Iar prin sistem electoral înțelege „procedurile utilizate pentru desemnarea de reprezentanță ai poporului în organismele puterii centrale și locale, fiind totodată modalitatea de reprezentare a mandatelor disputate în alegeri în funcție de rezultate” [25].

Cât ne privește considerăm că „alegerile reprezintă expresia liberă a voinței cetățenilor, privind desemnarea persoanelor cu atribuții publice (deputați, senatori, șef de stat, consilieri locali, primari) în organele reprezentative ale statului în baza realizării principiului suveranității naționale după proceduri strict determinate egal” [26].

Accepțiunile analizei reflectă alegerile în ipostaza lor procedurală de desemnare a reprezentanților. Însă, în viziunea noastră, alegerile se prezintă, în primul rând ca mecanism juridico-statal de delegare a unor competențe. În această ipostază, *alegerile reprezintă mecanismul juridico-statal prin intermediul căruia poporul suveran delegă dreptul său natural și inalienabil de a legifera unui corp de reprezentanți, desemnați după proceduri electorale.*

2. Partidele politice – concurenții electorali principali

În viziunea constituționalistului V.Popa, în competiția pentru cucerirea puterii de stat „... partidele politice sunt autorii principali, deoarece această intenție a partidului l-a și adus de fapt pe scena politică, justificându-i apariția” [27].

Acest adevăr a fost remarcat în studiile constituționale încă în anii '30 ai secolului al XX-lea, deoarece candidații la funcția de deputați „sunt înglobați în partide ale căror programe s-au dezbătut pe larg ... ajungând să fie cunoscute de toată lumea în valoarea lor generală și în posibilitatea lor de realizare în momentul dat, și a căror activitate anterioară la guvern și în opoziție, s-a desfășurat sub ochii țării întregi, putând fi cântărită de toți cetățenii atât în părțile ei bune, cât și rele”, situația e mult mai ușoară [28].

Conceptul enunțat își regăsește confirmarea și în literatura contemporană. Așa, spre exemplu, I.Muraru consideră că candidații la funcția de deputați „fiind propuși de partidele politice reprezintă pentru alegători mai multe garanții și opțiuni clare” [29].

Art.2 alin.(1) poporul în acest sens „reprezintă colectivitatea indivizilor care au calitatea de cetățeni ... și, prin aceasta aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale” [30]. Așadar exprimarea voinței naționale aparține poporului, și nu partidelor politice. Problema care se pune este aceea de a identifica formele și metodele adecvate pentru o veritabilă legitimitate a acestui proces.

Partidelor politice le revin, în opinia constituționalistului I.Deleanu, opinie pe care o împărtășim, următoarele funcții: „a) Constituind un corp intermediar între popor și putere ele contribuie la cristalizarea voinței generale și la valorizarea acesteia ca impuls față de putere; b) Ele tind la realizarea funcției de conducere a societății prin cucerirea puterii și transformarea programelor politice în programe de guvernământ; c) Partidele contribuie la informarea și educarea politică a cetățenilor și la formarea exigențelor și aprecierilor acestora față de putere” [31].

În ceea ce privește candidații independenți, personalitățile, „elita” apoi doctrina constituțională franceză susține ideea conform căreia „poporul nu are ce face cu o elită în care el nu se recunoaște și pe care, oricât de inteligentă ar fi, nu o înțelege” [32].

Concept sub care subscriem și, mai mult ca atât, deciziile în Parlament se adoptă cu majoritatea voturilor pentru care se poartă răspundere, inclusiv politică. Or, candidații independenți „pot” forma o „majoritate” de la caz la caz, în lipsa răspunderii pentru decizia adoptată și consecințele ei asupra cetățenilor.

3. Sistemele electorale

Constituționaliștii români I.Muraru și E.S.Tănăsescu punctează foarte clar. „Aparent o problemă pur tehnică, alegerea modalității de distribuire a mandatelor este plină de semnificații politice cu cerințe diferite și nuanțate mai ales cât privește partidele politice. În explicarea acestora noțiunea de *scrutin* este deosebit de utilă. Prin scrutin (de la lat. *scrutinum*), se înțelege de fapt modalitatea în care alegătorii desemnează deputații, senatorii, consilierii etc.” [33].

Scrutinul majoritar. În acest sistem sunt aleși deputați, șef de stat, consilieri, primari candidații care au obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate. Constituționaliștii I.Muraru și E.S.Tănăsescu afirmă că acest scrutin cunoaște două variante, și anume: „în funcție de modalitatea de propunere a candidaților distingem între scrutin majoritar *uninominal* și scrutinul majoritar *de listă*, iar în funcție de numărul *de tururi de alegeri* organizate pentru a atribui mandatele se face o diferențiere între scrutin majoritar într-unul sau două tururi de scrutin” [34].

I. Scrutinul uninominal constă în faptul ca alegătorul să voteze pentru un singur candidat într-o circumscripție electorală. Atunci când legea electorală stabilește că mandatul se atribuie candidatului care se află primul după numărul de voturi obținute, fiind suficientă majoritatea simplă sau relativă. Acest sistem este practicat în Statele Unite ale Americii și Marea Britanie, state cu sisteme bipartide. Esența constă în aceea că alegătorul are două accepțiuni la alegere, adică unul din două partide care și-au înaintat propriii candidați.

Pe când potrivit art.91 alin.(1) din Legea nr.154,

candidatul pentru funcția de deputat în Parlament în circumscripția uninominală se consideră ales dacă a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate.

Într-un cuvânt, suntem în prezența votului majoritar cu un singur tur de scrutin.

În sistemul politic multipartinic acest sistem este periculos, deoarece „riscul” de a „obține” pentru candidatul dorit 10 voturi mai mult decât ceilalți candidați este practic asigurat, astfel fiind falsificate rezultatele alegerilor. În aceste condiții, se cere, se impune scrutinul cu două tururi, procedeu expus anterior.

În țările cu sisteme multipartitiste se aplică scrutinul majoritar cu două tururi de scrutin. Conform legii electorale el se aplică atunci când în primul tur nici un candidat nu a obținut cel puțin 50% plus 1 vot (majoritatea absolută) pe circumscripția respectivă. Ca rezultat intervine al doilea tur de scrutin, în buletinul de vot fiind incluși primii doi candidați care au obținut cel mai mare număr de voturi în descreștere. În acest caz, va fi declarat deputat candidatul care a obținut majoritatea relativă.

Avantajele și dezavantajele scrutinului uninominal

Avantajele. Doctrina constituțională identifică printre altele următoarele avantaje: a) prin faptul că fiecare circumscripție electorală desemnează un singur reprezentant se caracterizează prin simplitate. Totodată, aceasta „mărește gradul de înțelegere a procesului electoral de către alegători, precum și posibilitatea de control social al alegerilor, toate operațiunile începând și terminându-se la nivelul circumscripției electorale” [35].

La fel, creează „măcar aparent posibilitatea unei legături strânse între ales și alegător” [36], discutabilă, în același timp, în baza mandatului reprezentativ.

Un aspect important al sistemului majoritar uninominal constă în faptul că conduce la „o majoritate parlamentară stabilă, situație profitabilă tehnicilor de guvernare” [37].

Dezavantajele. În același timp, doctrina și practica evidențiază și dezavantaje ale sistemului majoritar uninominal. Așa putem constata următoarele: „Datorită numărului mare de circumscripții electorale, scrutinul implică mari cheltuieli cu operațiunile electorale și cu structurile care organizează și conduc aceste operațiuni.

Parlamentul rezultat „este” mai mult un corp de elită, micșorându-se evident caracterul politic.

Nu este precedent optim pentru exprimarea pluralismului politic. Ele poate genera o stare conflictuală extrem de periculoasă prin faptul că asigură ca partidul ce are o majoritate relativă a opțiunilor să dețină o majoritate absolută a mandatelor. Și în fine acest sistem sprijină tendința de centralizare” [38].

A. Sistemul electoral majoritar

Sistemul electoral majoritar, în viziunea constituționalistului I.Guceac este „fundamentalizat pe principii majorității (de la fr. *majorité*) în conformitate cu care sunt declarați aleși candidații care au obținut cel mai mare număr de voturi” [39].

Doctrinarul consideră că acest sistem conduce la:

„- diminuarea fragmentării spectrului politic;
- subreprezentarea parlamentară a partidelor extremiste;
- majorității confortabile, deci posibilitate de acțiune pentru guvern;
- o legătură mai puternică între parlamentar și circumscripția lui, acesta devenind mai atent la interesele locale specifice” [40].

Dar și mai gravă este afirmația potrivit căreia acest sistem este „mai potrivit statelor cu o democrație mai tânără, mai puțin conștientă, cu o stare de cultură politică mai puțin dezvoltată...” [41].

Scrutinul uninominal impune divizarea statului în „circumscripții uninominale pentru a se utiliza votul uninominal” [42].

În practica constituțională se întâlnește „panasaajul” care „reprezintă posibilitatea alegătorului de a alcătui buletinul de vot așa cum crede de cuviință” [43], adică de a vota candidați selectați de el însuși. Observăm așadar prioritatea alegătorului și nu a concurentului electoral de a-și vota reprezentanții săi prin modalități scutite de influență politică.

Prezintă interes și „votul alternativ sau preferențial” în conformitate cu care alegătorul are „posibilitatea de a modifica ordinea de pe lista de candidați” [44].

Și iarăși prerogativa aparține deținătorului suveranității naționale și nu partidului politic care a prezentat lista candidaților la funcția de deputat.

Avantaje și dezavantaje ale scrutinului majoritar

Ce ține de avantajele acestui sistem constituționalistul francez, Jacques Cadart preferă scrutinele majoritare, deoarece sunt „mult mai capabile să dea poporului puterea de a decide, de a desemna guvernatorii și de a le alege programele politice, permit o democrație cu o capacitate de viață deosebit de viguroasă, oferind bărbaților și femeilor puterea maximă de acțiune privind propria soartă din prezent și viitor. Acest scrutin permite aceluiași alegător să exercite un control maxim asupra persoanelor alese, întotdeauna și pretutindeni periculoase, deoarece ele dețin puterea care-i poate tenta la abuzuri, iar exemplele unor astfel de abuzuri sunt frecvente” [45].

Ce ține de forma sistemului electoral T.Cârnaț susține că ele sunt două mari categorii, și anume: „sistemul majoritar și sistemul electoral al reprezentării proporționale. Toate celelalte tipuri sunt considerate combinații în diverse proporții ale acestora, fiind numite sisteme electorale mixte” [46].

Autorul afirmă faptul în conformitate cu care „sistemul electoral majoritar se consideră ales pe circumscripția electorală candidatul sau lista de candidați care au acumulat majoritatea de voturi stabilită” [47]. În acest context, trebuie să menționăm că practica constituțională cunoaște două forme principale ale sistemului majoritar: „majoritatea absolută și majoritatea relativă” [48].

Sistemul majoritar relativ, în opinia constituționalistului T.Cârnaț, dă câștig de cauză candidatului care „a întrunit cel mai mare număr de voturi față de orice adversar” [49]. Trebuie de remarcat că acest sistem este utilizat prin prisma unui singur tur de scrutin în sistemele politice bipartide (Ex.: SUA, Anglia, Germania etc.).

La sistemul majoritar absolut, care, de regulă, se efectuează în două tururi de scrutin, deoarece pentru obținerea mandatului este „necesară acumularea majorității absolute de voturi” (50%+1) [50]. Dacă acest rezultat nu este acumulat în primul tur de scrutin se numește al doilea tur de scrutin, în buletinul de vot fiind incluși doar doi candidați din primul tur de scrutin care au acumulat cel mai mare număr de voturi valabil exprimate în descreștere. După al doilea tur de scrutin va fi declarat ales deputat, candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate.

B. Sistemul electoral al reprezentării proporționale sau de listă.

Esența acestui sistem constă în faptul „ca reprezentarea suveranității naționale să reprezinte în ansamblul ei imaginea fidelă a tuturor opiniilor care se manifestă în sânul națiunii, opinii care trebuie să fie reprezentate și valorificate în Parlament în proporția în care sunt împărțite de cetățeni” [51].

Acest sistem este utilizat în unele țări din Africa, prin posibilitatea alegătorului de a vota mai mulți candidați incluși pe o listă electorală. Practica, în acest caz, cunoaște și acordarea alegătorului posibilitatea de a modifica lista în baza a două variante: a) panasaajul și b) votul preferențial.

Panasaajul reprezintă în sine posibilitatea alegătorului de a întocmi chiar el lista candidaților selectând candidați de pe listele prezentate spre votare.

Votul preferențial acordă alegătorului dreptul de a modifica ordinea de pe lista candidaților înaintați pe circumscripția electorală.

II. Scrutinul reprezentării proporționale. Reprezentarea proporțională presupune un „scrutin de listă și un singur tur de scrutin care permite atribuirea mandatelor atât majorității, cât și minorității” [52].

Sistemul electoral al reprezentării proporționale se întemeiază pe echitate, așadar, și are ca scop „în teorie de a determina aritmetic raportul dintre forța numerică și puterea politică, de a restaura proporția dintre reprezentanți și reprezentați” [53].

Esențial sistemul reprezentării proporționale constă în faptul că cetățenii atribuie acestui sistem „un caracter politic, deoarece candidații care s-au prezentat în fața lui sunt grupați după caracterul opiniilor, fiecare grup se prezintă cu programul său, în consecință ideile programului, opiniile politice prezentate alegătorilor sunt mai importante decât alegerea unei persoane” [54].

Doctrina constituțională consideră acest sistem echitabil, deoarece permite partidelor să obțină un număr de mandate proporțional forței sale numerice proporțional cu numărul de voturi obținute. Și aici se recurge la o lămurire alegorică privind diferența dintre sistemul majoritar și cel al reprezentării proporționale: „cazul în care cinci copii primesc o prăjitură și trei din ei pretind să o mănânce în întregime este un sistem majoritar; cazul în care fiecare din cei cinci copii iau câte o bucată din prăjitură este un sistem proporțional” [55].

În aspect juridic, conform opiniei doctrinarului francez Georges Burdeau, „reprezentarea proporțională este aptă să degaje o veritabilă manifestare de voință națională” [56].

Sintetizând efectele sistemului majoritar și al ce-

lui de reprezentare proporțională, constituționalistul V.Popa menționează că „... aplicarea lor se face prin reglementări constituționale și prin lege, alegându-se sistemul ce corespunde cel mai bine situației social-politice, nivelului general de cultură al societății, temperamentului național și intereselor forțelor politice guvernante” [57].

Cât ne privește, considerăm că aplicarea unuia sau celuilalt sistem trebuie să pornim de la faptul cum și cât de efectiv este realizată „suveranitatea națională” prin reprezentare și nu a „intereselor forțelor politice guvernante”.

Doctrinarul T.Cârnaț consideră că sistemul electoral al reprezentării proporționale este „cea mai democratică metodă de determinare a rezultatelor alegerilor” [58]. Argumentul adus acestei concluzii constă în faptul că „mandatele din fiecare circumscripție electorală se repartizează între partide în corespundere cu numărul de voturi acumulat de fiecare partid” [59]. Aceasta, pe de o parte, iar, pe de altă parte, și cea mai importantă, în viziunea noastră, constă în faptul că alegătorul își regăsește opțiunea în rezultatele alegerilor. Situație caracteristică sistemului politic pluripartitist. Ex.: R.Moldova.

Avantajele și dezavantajele scrutinului reprezentării proporționale

Printre *avantajele* scrutinului reprezentării proporționale, doctrina juridică constituțională identifică: a) el accentuează utilitatea voturilor, întrucât până la urmă, toate voturile exprimate sunt luate în considerație; b) toate curentele de opinie, chiar minoritare sunt reprezentate; c) favorizează multipartitismul, indiferent de mărimea partidelor, precum și asigură independența acestora; d) realizează o „fotografie” corespunzătoare a realității, oricât de diversă ar fi aceasta, exprimând diferite tendințe și curente de opinii, ceea ce, de fapt, reprezintă chiar una dintre funcțiile scrutinului.

Totodată, și scrutinul reprezentării proporționale suportă unele *dezavantaje*, cum ar fi: a) fiind un scrutin de listă, alegătorul nu-și exprimă opțiunea pentru un anumit candidat, ci pentru un anumit partid, indiferent de calitatea persoanelor ale celor învinși pe lista acestuia; b) sufragiul nu marchează manifestarea „voinței naționale”; c) majoritatea parlamentară constituită este și ea conjuncturală.

Cu toate acestea, scrutinul reprezentării proporționale după expresia unui doctrinar metaforic spunând poate fi „cheia potrivită”, dar ea nu este însă îndeajuns de bine „șlefuită”.

C. Sisteme electorale mixte

Doctrina constituțională determină esența sistemelor electorale mixte atât în aspect juridic cât și alegoric. Așa potrivit unei opinii aceste sisteme sunt întemeiate pe „... un dozaj variabil de reprezentare proporțională și scrutin majoritar și pe diverse ingeniozități, asigurând, mai mult sau mai puțin, omogenitatea amestecului” [60].

Iar într-o accepție alegorică sau sugestivă, atunci când se apelează la sistemele mixte „legislatorul procedează ca un barometru pentru un cocktail: un deget de reprezentare proporțională și două de scrutin majoritar sau viceversa. În ambele cazuri, inventatorul este deseori mai satisfăcut de amestecul său decât consumatorul

– alegător” [61]. Indicăm să susținem această concepție dreaptă până la urmă, avantajele au partidele politice și nu alegătorii, fapt ce este în detrimentul statului de drept și democratic, al suveranității naționale.

În același context constituționalistul I.Guceac menționează: „Anume aceste considerente acest „coctail”, indiferent de eforturile depuse, nu va conduce la rezultate absolut necriticabile” [62].

O tipizare a sistemelor electorale mixte o întâlnim la constituționalistul I.Guceac. Din analiza acestei expunerii, noi determinăm două mari categorii, și anume, istorice, care au fost aplicate în diverse țări și sisteme aplicate astăzi.

Din prima categorie fac parte: „*Sistemul lui Hare* practicat în Danemarca; *Sistemul votului cumulativ*, practicat în Shri Lanka între anii 1946 și 1947; *Sistemul „votului unic netransferabil”*, practicat în Japonia între anii 1902-1993” [63].

Sisteme mixte

A. Sistemul înrudirilor ceea ce în limba franceză înseamnă „des apparentements” exprimă alianța „unor partide sau formațiuni politice, care se prezintă cu liste înrudite”. Acest sistem a fost practicat în Franța între anii 1951-1958, adică până la adoptarea ultimei Constituții. Efectul sistemului constă în aceea că dacă listele înrudite obțineau majoritatea absolută a voturilor ele câștigau toate locurile, mandatele în Parlament. Iar dacă nu apoi locurile erau repartizate între liste conform principiului reprezentării proporționale.

Acest mod de scrutin interesează doar partidele în calitate de concurenți electorali ce țin de distribuirea mandatelor și nu electoratul.

B. Sistemul german al buletinului dublu. Esența acestui sistem constă în faptul că fiecare alegător dispune de două buletine de vot. Cu primul el desemnează, prin scrutinul majoritar uninominal, un deputat pentru circumscripția sa, cu al doilea el se pronunță pentru lista unui partid, prin sistemul reprezentării proporționale. De remarcat că în ambele cazuri candidații sunt propuși de partidele politice care poartă răspundere pentru guvernare. În acest caz, scrutinul majoritar și reprezentarea proporțională se cumulează prin intermediul votului dublu.

În cazul scrutinului buletinului dublu, este pus în interes voința electoratului. Dar el este practicat în statele federative europene și cu Parlament bilateral.

Actualmente în practica constituțională și a dreptului electoral, ca instituție a dreptului constituțional se practică „*sistemul german al buletinului dublu*”. Acest sistem în literatura de specialitate mai este întâlnit și sub denumirea de „sistem de compensare” [64]; „sistem mixt echilibrat” [65]; „reprezentare proporțională personalizată” [66].

Deși sistemul german al buletinului dublu a fost preluat de mai multe state (Coreea de Sud; Italia, Japonia, Rusia, Ungaria, Bulgaria etc. El a demonstrat următoarele dezavantaje, sintetizate de către constituționalistul I.Guceac, și anume:

„- deși este posibilă depunerea unor liste de persoane care candidează fără a fi afiliate la vreo asociație electorală, practic nu se poate vorbi de scrutinul candidaților independenți;

- metoda reprezentării proporționale are prioritate în raport cu cea majoritară, situație urmată de o legătură slabă între deputați și electorat;

- „votul util” deformează voința alegătorului, forțându-l să-și exprime opțiunea prin acordarea votului altei asociații electorale decât celei pe care o preferă în realitate” [67].

Sintetizând studiul materiei în ansamblu, doctrina face următoarea concluzie, potrivit căreia „acceptarea unui sau altui sistem electoral trebuie să se realizeze numai ținându-se cont de avantajele și dezavantajele fiecăruia și luându-se în considerare realitățile politice din statul respectiv” [68]. Indicăm să adăugăm și interesul general al societății întru edificarea statului de drept și democratic, legitimitatea puterii de stat.

4. Sistemul mixt în Republica Moldova

Până în 21.07.2017 la alegerile parlamentare în Republica Moldova s-a aplicat scrutinul reprezentării proporționale (pe liste de partid).

Prin Legea nr.154 s-a trecut la sistemul de vot mixt (proporțional și majoritar). Conform art.73 alin.(3) al Legii „În circumscripția națională se aleg 50 de deputați în baza votului reprezentării proporționale. În circumscripțiile uninominale se aleg 51 de deputați în baza votului majoritar, câte unul de la fiecare circumscripție”.

Ce ține de circumscripția națională și scrutinul reprezentării proporționale, apoi întrebări nu apar, deoarece procesul ne este cunoscut. Urmează să ne clarificăm cu circumscripțiile uninominale. Art.74 intitulat „Circumscripțiile electorale” stabilește că alegerile parlamentare se organizează în baza a 51 de circumscripții uninominale, inclusiv constituite pentru localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) și peste hotare.

Alin.(4) lit.a) al acestui articol stabilește că circumscripțiile electorale vor avea la bază un număr relativ egal de alegători și vor cuprinde între 55.000 și 60.000 de alegători cu drept de vot.

Această stipulare corespunde principiului teritorial de organizare a alegerilor și principiului egalității votului care presupune pe lângă faptul că fiecare alegător are câte un singur vot pentru alegerea aceluiași organ de stat, cât și numărul aproximativ egal de alegători pe circumscripție.

Însă în cadrul acestui articol avem două prevederi care pun în prim-plan criteriul etnic. Așa lit. f) stabilește că circumscripțiile uninominale în care locuiesc compact minoritățile naționale vor fi constituite luându-se în considerare interesele acestora și ținându-se cont de hotarele unităților administrativ-teritoriale respective. Prevederile care provoacă mai mult haos decât ordine. Admitem că în trei localități învecinate locuiesc în total 15 mii de alegători. Urmează deci de creat o circumscripție uninominală. Unde-i principiul egalității stipulat în art.16 din Constituție, conform căruia:

toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, inclusiv fără deosebire de origine etică.

Rămânem pe această undă și cu prevederile lit.g) în conformitate cu care „circumscripțiile uninominale de pe teritoriul unității teritoriale autonome Găgăuzia se vor constitui în așa fel, încât să nu depășească ho-

tarele administrative ale autonomiei, totodată, aceste circumscripții nu vor putea fi completate cu localități din afara autonomiei, luându-se în considerare riscul diluării minorității naționale”. „Colac peste pupăză”. Nu era destul haos, s-a mai recurs și la discriminare pe criteriul etnic.

Încă mai neclare sunt stipulările art. 74 alin.(5) din Legea nr. 154 privind constituirea circumscripțiilor uninominale peste hotarele Republicii Moldova.

Câte circumscripții uninominale vor fi constituite și care va fi hotarul lor? De exemplu, în circumscripție uninominală „X” locuiesc 20.000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot. Se va constitui o circumscripție uninominală, sau va fi comasată cu altă țară mai mică? Sau în altă țară locuiesc 80.000 de cetățeni. Cum va fi constituită circumscripția?

O prevedere capcană este stipulată în art.79 alin. (6) potrivit căreia persoana inclusă în lista de candidați din partea unui concurent electoral pentru alegerile în baza circumscripției naționale poate candida și într-o singură circumscripție uninominală din partea aceluiași concurent electoral sau în calitate de candidat independent. Bună treabă! Aceeași persoană în același timp este pe listă de partid, și „independent”.

Capcana de-o deschide art.93 alin.(3) în conformitate cu care „Dacă candidatul ales în circumscripția uninominală a fost ales și pe lista de partid în circumscripția națională, se consideră că a fost ales doar în circumscripția uninominală și nu va fi luat în calcul la atribuirea mandatelor în baza listei de partid”. Dintr-o împușcătură doi iepuri: unul pe circumscripție și următorul pe lista de partid. Așadar, partidul va obține două mandate, iar partidul care nu a înaintat și pe circumscripția nominală va rămâne cu un mandat.

Suntem iarăși în prezența încălcării principiului egalității dintre concurenții electorali. Și aceasta nu e totul, mai este ceva ce scapă de textul propriu-zis al legii. Atât teoretic cât și practic se poate întâmpla că pe circumscripția națională concurentul electoral „y” să nu treacă pragul electoral, adică să nu dobândească niciun mandat de deputat.

Însă, după validarea mandatelor de deputat, așa-zisii „candidați independenți” devin peste noapte membrii tocmai acestui concurent. Suntem așadar în prezența înșelării vădite și cinice a alegătorului, voința cărora a fost profanată, iar legitimitatea mandatului de deputat lezată.

Consecințele acestor critici aduse Legii nr.154 denotă faptul că principiul onestității este încălcat în mod vădit, fapt ce ne face să considerăm această lege contrară spiritului constituționalității, a statului de drept și democratic.

Concluzii și recomandări

În urma cercetărilor opiniilor doctrinare și reglementărilor constituționale, constatăm că suveranitatea națională aparține poporului care o exercită în mod direct și prin reprezentanți în modul stabilit de constituție. Mecanismul de exercitare a suveranității naționale prin reprezentare se realizează prin alegeri ca procedeu de delegare a procesului de legiferare.

Așadar, concluzionăm:

1. Alegerile în organele reprezentative se petrec în

baza și cu stricta respectare a principiilor: onestității, votului universal, egal, direct, strict și liber exprimat.

2. Sunt două tipuri clasice de scrutin: a) majoritar; b) reprezentării proporționale și o combinație a unor elemente din ambele tipuri, luând existența; c) scrutinul mixt.

3. Scrutinul majoritar pe circumscripții uninominale cu un singur tur este adecvat sistemului politic bipartid. Adică din doi candidați doar unul va fi declarat deputat.

4. Scrutinul majoritar pe circumscripții uninominale în sistemele politice pluripartidiste este aplicat cu două tururi de scrutin, în primul tur fiind necesar a obține pentru victorie cel puțin 50% plus un vot din numărul total de voturi exprimate. Dacă se aplică doar cu un singur tur este pericolul falsificării rezultatelor alegerilor, dat fiind că este foarte ușor pentru candidatul dorit de partid să „obțină” doar cu 10 voturi mai mult decât restul concurenților și va fi declarat ales deputat.

5. Cel mai adecvat scrutin pentru exercitarea suveranității naționale este scrutinul reprezentării proporționale în sistemul politic pluripartidist, cum este și în Republica Moldova.

6. Legea nr.154 care a introdus „votul mixt” și îndeosebi „votul uninominal pe circumscripții” este neadecvat pentru Republica Moldova, deoarece încalcă în mod direct principiul onestității, în primul rând, precum și principiile universalității votului, votului egal, direct, secret și liber exprimat.

În aceste circumstanțe, este imposibil de a constitui un stat de drept și democratic în care drepturile omului, libera dezvoltare a personalității umane ca valori supreme și garantate adoptând legi cu care tocmai contravin acestui deziderat și subminează legitimitatea puterii de stat.

În acest context, propunem ca un subiect cu drept de sesizare să se adreseze Curții Constituționale solicitând declararea Legii 154 din 20 iulie 2017 ca neconstituțională, păstrând în așa fel scrutinul reprezentării proporționale pe care cetățenii îl percep, iar partidele politice vor lucra asupra sporirii responsabilității și răspunderii pentru interesul general*.

Referințe:

1. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr.154 din 20.07.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* din 21.07.2017, nr.253-254, art.422.

2. Declarația Universală a Drepturilor Omului, publicată în ediția oficială: *Tratate internaționale*, 1998, vol. 1, p.11.

3. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, august 1994, nr.1.

4. ARSENI, Al. *Legitimitatea puterii de stat, principiul edificator al statului de drept și democratic contemporan*. Chișinău: CEP USM, 2014, p.73.

5. IONESCU, Cr. *Tratat de drept constituțional contemporan*. București: ALL Beck, 2003, p.314.

6. Hotărârea Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de președinte al Republicii Moldova nr.34 din 13 decembrie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.2-8 (5925-5931) din 6 ianuarie 2017, art.1.

7. ARSENI, Al. Omul – reperul axiologic cardinal al oricărui sistem juridic. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr. 4, p. 6.

8. TĂMAȘ, S. *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Casa de cultură și presă „Șansa”, 1996, p.21.

9. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constituțional*. Chișinău: S.n., 2007, p.195.

10. *Ibidem*, p.196.

11. GUCEAC, I. *Drept electoral*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p.19.

12. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constituțional...*, p.196.
13. MASLET, J.Cl. *Le droit des élections politiques*. Paris: PUF, 1992, p.6.

14. GUCEAC I. *Curs elementar de drept constituțional...*, p.196.

15. *Ibidem*.

16. *Ibidem*.

17. ARSENI, Al., IVANOV, Vl., SUHOLITCO, L. *Drept constituțional comparat*. Chișinău: CEP USM, 2003, p.191.

18. SEDLEȚCHI I., AVORNIC Gh., GUCEAC I. *Bazele statului și dreptului*, P.III. Chișinău, 1993, p.7.

19. POPA V. *Drept public*, p.144.

20. PRELOT, M., BOULOIS, J. *Institution politiques et droit constitutionnel*, 10^e ed. 1987, p.682.

21. DUVERGER, M. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Presses de France, 1980, p.83.

22. POPA, V. *Op.cit.*, p.157.

23. *Ibidem*, p.158.

24. CĂRNAȚ, T. *Drept constituțional*. Ed. a 2-a. Chișinău “Print-Caro” SRL, 2010, p.346.

25. *Ibidem*, p.346.

26. ARSENI, Al. *Drept constituțional și instituții politice*. Chișinău: CEP USM, 2014, p.153.

27. POPA, V. *Op.cit.*, p.133.

28. NEGULESCU, Piere P. *Partidele politice*. București: Garamond, 1924, p.46.

29. MURARU, I. Drepturile electorale ale cetățenilor români. În: *Revista Drepturile Omului*, nr.1, I.R.D.O., 1992, p.5.

30. DELEANU, I. *Drept constituțional și instituții politice; Tratat*. București: Europa Nova, 1996, vol.2, p.206.

31. *Ibidem*, p.208-209.

32. AUBERT, J-F. *Traite de droit constitutionnel Suisse*. Ides et Calendes, Neuchâtel, 1967, p.430.

33. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E. *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. a 14-a. București: CH Beck, 2011-2013, vol.3, p.105-106.

34. *Ibidem*, p.106.

35. *Ibidem*, p.109.

36. *Ibidem*.

37. *Ibidem*.

38. *Ibidem*, p.109-110.

39. GUCEAC, I. *Curs ...*, p.221.

40. *Ibidem*, p.221; GUCEAC, I. *Drept electoral*, p.219.

41. GUCEAC, I. *Curs ...*, p.223; GUCEAC, I. *Drept electoral*, p.220.

42. POPA, V. *Drept public*, p.210.

43. *Ibidem*, p.211.

44. *Ibidem*.

45. CADART, J. *Les modes de scrutin des dix-huit pays libres de L'Europe occidentale Leurs résultats et leurs effet coupures Elections nationales et européennes. Précis universitaires de France*, 1983, p.8.

46. CARNAT, T. *Op.cit.*, p.346.

47. *Ibidem*, p.350.

48. ARSENI, Al., IVANOV, V., SUHOLITCO, L. *Op.cit.*, p.114.

49. CĂRNAȚ, T. *Op.cit.*, p.350.

50. *Ibidem*, p.350.

51. GUCEAC, I. *Curs ...*, p.233; GUCEAC, I. *Drept electoral*, p.232-233.

52. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E. *Op.cit.*, p.106.

53. GUCEAC, I. *Drept electoral*, p.233.

54. CUPITANT, R. *Démocratie et participation politique*. Paris, Boredeaux, 1972, p.98.

55. BARTHELEMY, J. *Documents d'études. Model de scrutin et systèmes électoraux*. Documents réunis et commentés par Edmond Jarise, nr.1, 05 septembre, 1986, p.10.

56. *Documents ...* (identic refer. Nr.1).

57. POPA, V. *Drept public*, p.229.

58. CĂRNAȚ, T. *Op.cit.*, p.351.

59. *Ibidem*, p.351.

60. CADART, J. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Ed. a II-a, vol.1. Paris : Economica, 1992, p.271.

61. COTTERET, J.M., EMERI, El. *Le systèmes électoraux*. Paris: P.U.F., 1988, p.73-74.

62. GUCEAC, I. *Curs ...*, p.244; GUCEAC, I. *Drept electoral*, p.246.

63. *Ibidem*, p.244-247.

64. MARTIN, P. *Les systèmes électoraux et les models de scrutin*. Paris: Montchrestien, 1994, p.89.

65. COTTERET, J.M., EMERI, El. *Op.cit.*, p.79.

66. PACTET, P. *Institutions politiques. Droit constitutionnel*. Ed.13-1. Paris, Masson, 1994, p.109.

67. GUCEAC, I. *Curs ...*, p.249; GUCEAC, I. *Drept electoral*, p.257.

68. GUCEAC, I. *Curs...*, p.250; GUCEAC, I. *Drept electoral*, p.258.

* Articolul era la redacție când a fost depusă sesizarea la Curtea Constituțională.

Prezentat la 02.06.2017